

توانمندی‌های نظامی ایران در مقایسه با کشورهای منطقه چه شرایطی دارد؟

خودکفایی یا وابستگی؟

تخصیص بودجه نظامی؛ تولید یا خرید؟

در ارزیابی بودجه نظامی کشورهای مختلف این مساله همواره مطرح بوده که این میزان از بودجه نظامی صرف چه چیزی خواهد شد؛ آیا قرار است آن کشور این بودجه را صرف خرید تسلیحات کند؟ یا قرار است صرف بودجه عمرانی نیروهای مسلح یا تولید تسلیحات نظامی کند؟ در یک نگاه کلی به سطح منطقه خودمان، می‌توان این سوالات را به راحتی پاسخ داد.

در سطح منطقه کشورهای ایران، عربستان، امارات متحده عربی به‌عنوان رقبای دیرینه مطرح هستند و همیشه در ارزیابی بودجه‌های نظامی، مورد توجه محافل مختلف بوده‌اند.

همان‌طور که در بخش اول این گزارش خواندید، عربستان سعودی در سال ۲۰۱۹ در سطح منطقه اولین، در سطح آسیا سومین و در سطح جهان، پنجمین کشور دارنده بیشترین بودجه نظامی است. در سطح منطقه هم، امارات و ایران جزء کشورهای متوسط قرار دارند.

حالا سوال این است که آیا این میزان از بودجه نظامی در سه کشور ایران، عربستان و امارات، صرف چه چیزی شده است و در کدام کشور، هزینه کرده‌های نظامی بیشتر موجب افزایش قدرت نظامی شده است.

عربستان سعودی

عربستان سعودی به‌عنوان دارنده پنجمین بودجه نظامی جهان (۶۱ میلیارد دلار) هزینه بسیار کلانی را در حوزه نظامی انجام داده و البته این روند هزینه‌های سرسام‌آور نظامی، مربوط به اسامال یا سال گذشته نیست بلکه سالیان درازی است که عربستان جزء چند کشور اول جهان در حوزه اختصاص بودجه نظامی قرار دارد.

نگاهی به داده‌های عربستان در حوزه‌های مختلف اما نشان می‌دهد این کشور یک واردکننده بزرگ تسلیحات و تجهیزات نظامی بوده تا یک تولیدکننده یا حتی صادرکننده تسلیحات نظامی. به‌عنوان مثال در سال ۲۰۱۷ عربستان سعودی بزرگ‌ترین قرارداد خرید تسلیحات نظامی در تاریخ جهان را با آمریکا امضا کرد که به قرارداد ۴۶۰ میلیارد دلاری مشهور شد. طبق این قرارداد، ۱۱۰ میلیارد دلار تجهیزات نظامی به صورت آبی و فوری به عربستان سعودی از سوی آمریکا فروخته خواهد شد و ۳۵۰ میلیارد دلار از مابقی قرارداد نیز طی ۱۰ سال توسط آمریکا اجرا خواهد شد.

ارزیابی این رقم هنگامت نشان می‌دهد عربستان به‌طور میانگین در طول ۱۰ سال (حداقل ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۷) سالانه ۴۶ میلیارد دلار صرف خرید تسلیحات نظامی آن هم صرفاً در این قرارداد کرده است، یعنی بر مبنای بودجه نظامی سال ۲۰۱۹ عربستان، این کشور معادل بیش از دوسوم بودجه نظامی خود را صرف این قرارداد کرده که طبعاً باید این رقم را به بودجه سالانه اضافه کرد نه اینکه این رقم از بودجه نظامی آنها کم شود.

این قرارداد شامل خرید تسلیحات و تجهیزاتی از جمله جنگنده‌های اف-۱۵، هواپیماهای ترابری C-۱۳۰ و KC-۱۳۰، سامانه موشکی تاد، قایق‌های رزمی، کشتی‌های

سامانه پدافندی سوم خرداد

سامانه پاتریوت تولید ایالات متحده

جنگی، هواپیماهای پشتیبانی نزدیک و... خواهد بود که فرآیند تحویل بخش‌هایی از آن آغاز شده است.

امارات متحده عربی

امارات متحده عربی هم‌مانند عربستان سعودی یکی از بزرگ‌ترین واردکنندگان تجهیزات و تسلیحات نظامی در دنیاست. در واقع بین شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس، عربستان بزرگ‌ترین نیروی هوایی را در اختیار دارد و پس از آن امارات در رتبه دوم قرار دارد؛ البته تمام هواپیماها و جنگنده‌های این دو رژیم عربی، وارداتی هستند نه تولید داخل آن کشورها.

آمار خرید تسلیحاتی امارات نشان می‌دهد میزان خرید سلاح در ۱۰ سال اخیر در این کشور افزایش قابل توجهی داشته است، به‌طوری که این کشور در طول سالیان گذشته ده‌ها فروند جنگنده، بالگرد، سامانه دفاعی موشکی، خودروهای رزمی، تجهیزات انفرادی و... از کشورهای مختلف به‌خصوص آمریکا، روسیه، چین و حتی آفریقای جنوبی خریداری کرده است.

این کشور فقط در یک قرارداد خود با آمریکا ۶/۵ میلیارد دلار صرف خرید سامانه پدافند هوایی پاتریوت کرده و تعداد زیادی آتش‌بار از این سامانه را به همراه خدمات پشتیبانی هم دریافت کرده است. در شرایط حاضر نیز، بعد از عادی‌سازی روابط امارات با رژیم صهیونیستی، این کشور در حال تلاش برای دریافت امتیاز خرید جنگنده‌های اف-۳۵ از آمریکا است که در این زمینه چراغ سبز هم دریافت کرده است.

جمهوری اسلامی ایران

بر اساس اعلام مراکز ارزیابی‌کننده بین‌المللی، بودجه نظامی ایران در سال ۲۰۱۹ چیزی حدود ۱۷ میلیارد دلار بوده که این رقم حدود یک‌چهارم بودجه نظامی عربستان سعودی در همین سال است.

اما یک تفاوت جدی میان ایران با سایر کشورهای منطقه به‌خصوص عربستان و امارات در حوزه تجهیزات و تسلیحات نظامی وجود دارد و آن استراتژی متفاوت ایران است؛ ایران از ابتدای جنگ تحمیلی که به تسلیحات و تجهیزات نظامی برای دفاع از آب و خاک خود نیاز داشت، مینا را به دلیل تحریم‌ها، نمی‌توانست بر خرید تسلیحات بگذارد و مجبور شد تلاش خود را معطوف به تولید و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت استفاده از دانش متخصصان بومی به‌منظور طراحی و تولید تسلیحات و تجهیزات روز بگذارد اما در سوی دیگر میدان، عربستان سعودی، امارات، قطر، کویت، عراق، عمان و حتی اردن و سوریه، مبنای خود

را خرید تسلیحات نظامی از سایر کشورها به‌خصوص قدرت‌های جهانی گذاشتند. خرید تسلیحات نظامی از کشورهای دیگر اگرچه در ظاهر می‌تواند قدرت نظامی کشورهای خریدار را بالا ببرد اما در مجموع عامل قدرت دائمی برای این کشورها به حساب نمی‌آید، بلکه می‌تواند عامل تضعیف این کشورها نیز باشد.

به‌عنوان مثال، رژیم شاهنشاهی پیش از وقوع انقلاب اسلامی حجم قابل توجهی تسلیحات از آمریکا و غرب خریداری کرده بود اما همین تسلیحات و تجهیزات به دلیل اینکه توانمندی تولید و حتی تحقیقات روی آنها به متخصصان کشورمان داده نشده بود، بعد از انقلاب و به‌خصوص در دوران جنگ تحمیلی به‌عنوان عامل تضعیف کشورمان به حساب می‌آمد، البته متخصصان کشورمان در همان دوران جنگ با گذراندن روزهای سخت و با استفاده از توان مهندسان و متخصصان بومی، توانستند بسیاری از مشکلات و کمبودها را که ناشی از قطع همکاری غربی‌ها بود، مرتفع کنند اما بازم کشورمان از همین ناحیه ضرباتی را متحمل شد. همین مساله امروز نیز دربار عربستان، امارات و بسیاری از کشورهای دیگر منطقه نیز مطرح است، یعنی اگر روزی آمریکا و غرب اراده کنند، می‌توانند ظرف چند ماه غالب داشته‌های این رژیم‌های مرتجع منطقه را زمین گیر کنند.

این مساله روی دیگری هم دارد؛ در سنجش میزان توانمندی نظامی کشورها، مراکز معتبر مانند گلوبال فایرپاور (Global Firepower) با بررسی ۵۵ مولفه از جمله تجهیزات و فناوری‌های پیشرفته، جزئیات توان نظامی نیروهای هوایی، زمینی، دریایی و سایر امکانات نظامی و دفاعی و نیز امکانات اقتصادی، ثبات مالی و منابع طبیعی، قدرت نظامی کشورهای مختلف را مورد ارزیابی قرار داده که در جدیدترین گزارش این مرکز، ایران در سال ۲۰۲۰ در رتبه چهاردهم قدرت‌های نظامی جهان و بالاتر از کشورهای همچون عربستان، رژیم صهیونیستی، استرالیا، امارات، کویت، عراق، قطر، پاکستان، آذربایجان، قزاقستان، عمان و... قرار دارد.

ایران در این رده‌بندی جهانی، پنجمین قدرت نظامی آسیا و بعد از مصر، دومین قدرت برتر نظامی منطقه پرتنش غرب آسیا (خاورمیانه) است. یکی از مهم‌ترین مولفه‌ها در حوزه سنجش قدرت نظامی کشورها، میزان تولید تجهیزات دفاعی و در اختیار داشتن دانش نظامی است. جمهوری اسلامی ایران را می‌توان از منظر دانش نظامی و طراحی و تولید محصولات نظامی در سطح منطقه جزء دو کشور اول به حساب آورد؛ چرا که امروزه بسیاری از محصولات دفاعی حساس و مهم امم از موشک‌های بالستیک، موشک‌های کروز دریایی، موشک‌های کروز زمینی، سامانه‌های

موشکی پدافند هوایی، رادارهای مختلف، پهپادهای رزمی - شناسایی، تجهیزات انفرادی، شناورهای نظامی و... توسط متخصصان صنعت دفاعی کشورمان طراحی و تولید می‌شوند و این دقیقاً معنای اقتدار تسلیحاتی است.

اما در سوی دیگر میدان، کشورهایی مانند عربستان سعودی، ترکیه، امارات، قطر و... که همگی همسایگان کشورمان هستند، غالب تجهیزات و تسلیحات‌شان را از طریق خریدهای خارجی تأمین می‌کنند یا در بهترین حالت، مانند کشور ترکیه با کمک خارجی یا به صورت کنسرسیوم خارجی اقدام به تولید تجهیزات دفاعی می‌کنند. توجه به این نکته هم خالی از لطف نیست که صرف‌در اختیار داشتن تجهیزات مدرن دفاعی همچون جنگنده، آواکس، پهپاد، موشک، خودروهای رزمی پیشرفته و... قدرت‌ساز نیست؛ کاملاً اینکه کشورهای متجاوزی مانند امارات و عربستان سعودی در جریان تجاوز به یمن، مبنای اشغال این کشور را با اتکا به توانمندی نظامی خودشان در ابتدای جنگ، چند روز قرار دادند اما امروز با گذشت چندین سال از جنگ یمن، نه تنها نتوانستند این کشور را اشغال کنند بلکه خسارات زیادی را متحمل شده و هم‌زمان یمنی‌ها موفق شده‌اند، جنگ را به داخل خاک عربستان و حتی پایتخت این کشور هم منتقل کنند. به‌نظر

می‌رسد در این خصوص، عوامل متعددی از جمله تجربه، انگیزه و اراده، ایمان، خودباوری و... موثر هستند، چیزی که رزمندگان ایران اسلامی در طول هشت‌سال دفاع مقدس در اختیار داشتند و بر همین اساس اتحادده‌ها کشور جهان برای کمک به رژیم بعث عراق به‌منظور از بین بردن انقلاب سلامی نتوانست موفق شود. اما در مجموع در اختیار نداشتن دانش نظامی برای تولید محصول، یک نقص جدی در توانمندی نظامی به‌شمار رفته و در سوی دیگر، در اختیار داشتن دانش نظامی و تولید محصولات دفاعی، یک مولفه مثبت برای کشورها به‌شمار می‌رود، چیزی که قاعدتاً کشور قدرتمندی همچون ایران جزء دارندگان آنها به‌شمار

رفته و یک ابرقدرت منطقه‌ای محسوب می‌شود. در ایران، مبنای دستیابی به دانش نظامی‌ای که منجر به تولید محصولات دفاعی شود، در دوران جنگ تحمیلی و تحریم‌های آن دوره و اتحاد جهانی برای عدم فروش تجهیزات دفاعی به کشورمان آغاز شد و بعد، در دوران تحریم‌های تسلیحاتی توسعه یافت. ایران در دوران تحریم‌های تسلیحاتی موفق شد ثمرات انباشت دانش نظامی متخصصان خود را که از سال ۵۸ تا اواسط دهه ۸۰ حاصل شده بود، وارد میدان طراحی و تولید کند و در واقع امروز غربی‌ها هم احتمالاً معتقدند که دوره ۱۰ ساله تحریم‌های تسلیحاتی، دوره شکوفایی توانمندی نظامی ایران است.

در دوران تحریم تسلیحاتی چگونه پایه‌های صنعت دفاعی ایران مستحکم شد

انقلاب قطعه‌سازی

هواپیماها به‌خصوص هواپیماهای ترابری را افزایش چشمگیری داده است.

۲- تولید محصولات جدید

اما نهضت فقط در زمینه قطعه‌سازی متمرکز نشده بود و دوران تحریم، زمینه بسیار خوبی را فراهم کرد که ایران به فکر تولید قطعات حساس‌تر و محصولات استراتژیک‌تر هم بیفتد.

به‌عنوان مثال، اولین موتور ملی توربوجت بومی با نام اوج در سال ۱۳۹۵ یعنی حدود ۶ سال پس از اعمال تحریم‌های تسلیحاتی رونمایی شد و چهار سال بعد هم خط تولید انبوه این موتور ملی، افتتاح شد.

موتور اوج قابلیت عملکرد پروازی تا ارتفاع ۵۰ هزار پا را دارا بوده و مجهز به سامانه‌های متعددی است که در شرایط مختلف عملیاتی و محیطی از توانمندی بالایی برخوردارند و قابلیت نصب روی انواع پرنده‌های با وزن برخاست حداکثر ۱۰ تن را دارا هستند.

این موتور با بیش از ۱۴ هزار قطعه و با فناوری پیچیده موجب ایجاد یک جهش بلند در دانش طراحی و فناوری ساخت در صنعت هوایی کشور شده و به‌عنوان یک پلتفرم مرجع می‌تواند زمینه ورود کشور به فاز طراحی و ساخت موتورهای توربوفاک و توربوفاک نیمه‌سنگین و سنگین کلاس هوایی و صنعتی را فراهم کند.

در بخش اول که مربوط به توانمندی هوایی ایران بود، در طول دوران ۱۰ ساله تحریم‌ها، افتخارات زیادی کسب شده که از آن جمله می‌توان به عدم زمین‌گیری جنگنده‌های نیروی هوایی ارتش و یا حتی هواپیماهای ترابری نظامی اشاره کرد.

در این سال‌ها، به‌مرور قطعات موردنیاز جنگنده‌های مختلفی از جمله اف-۱۴، اف-۴، میگ-۲۹ و اف-۵ توسط صنایع دفاعی کشورمان طراحی و تولید شد که این امر نه تنها منجر به جلوگیری از زمین‌گیر شدن جنگنده‌ها شد، بلکه باعث ایجاد انگیزه لازم به‌منظور اورهال جنگنده‌هایی شد که سالیان دراز زمین‌گیر بودند که از آن جمله می‌توان به جنگنده‌های میراژ اف-۱ و سوخو ۲۲ اشاره کرد.

در سوی دیگر اما، کارهای بسیار بزرگ‌تری انجام شد و متخصصان نیروی هوایی ارتش با همکاری وزارت دفاع موفق به اورهال هواپیماهای سنگین ترابری همچون سی-۱۳۰ و ایلیوشین شدند و امروزه در پایگاه‌های مختلف نظامی کشور به‌خصوص در پایگاه شیراز، چندین هواپیمای ترابری ایلیوشین و سی-۱۳۰ با‌آماده شده‌اند. نکته قابل توجه در این فرآیند این است که جمهوری اسلامی ایران حتی توانسته بسیاری از قطعات این هواپیماهای قدیمی را طراحی و نسخه ایرانی آنها را تولید کند که این افتخار نه تنها دانش فنی بالای متخصصان ایرانی را نشان می‌دهد بلکه کارآمدی

تحریم تسلیحاتی که آغاز شد، یکی از مواردی که از نظر غربی‌ها قطعی و حتمی به نظر می‌رسید، این بود که ایران در حوزه قطعات دچار مشکل خواهد شد.

شاید بتوان این موضوع را در چند بخش بررسی کرد اما اجمالاً به دو بخش اصلی می‌پردازیم.

۱- تولید قطعات استراتژیک

شاید در نگاه اول این‌طور به نظر می‌رسید که دوران تحریم تسلیحاتی به‌طور کلی بخش‌هایی از توان نظامی جمهوری اسلامی ایران را دچار نقص جدی و فرسایش شدید خواهد کرد و چون تحریم‌های تسلیحاتی مانع از خرید قطعات و یا حتی تجهیزات جدید می‌شد، این‌طور تصور می‌شد که ایران توانایی لازم برای خرید این قطعات و تجهیزات را ندارد. و احتمالاً غربی‌ها در تحلیلات خودشان هم این تصور را نداشتند که تحریم‌های تسلیحاتی باعث شکوفایی ایران در حوزه تولید قطعات خواهد شد، نه زمین‌گیری تجهیزات. در شمای کلی، شاید دو بخش اصلی در حوزه تجهیزات نظامی از منظر تحریم‌های تسلیحاتی باید دچار نقص جدی می‌شدند؛ اول نیروی هوایی ارتش و در مجموع توان هوایی کشور و دوم فرسایش جدی در توان پدافندی ایران.

گزارش